

درس ۲

روش مطالعه در جغرافیا

راهنما معلم درس ۲

انتظارات یادگیری

انتظار می رود دانش آموزان بتوانند:

- **سؤالات کلیدی جغرافیا را بیان کنند.**
- **سؤالات کلیدی جغرافیا را در قالب مثال توضیح دهند.**
- **گام های تحقیق در جغرافیا را بیان کنند.**
- **منظور هر یک از گامهای تحقیق در جغرافیا را در قالب مثال توضیح دهند.**
- **روش مطالعه میدانی و کتابخانه ای را بررسی و مقایسه کنند.**
- **مسئله های مربوط به محیط زندگی خود را جهت تحقیق پیشنهاد کنند.**
- **در مورد یک مسئله ای که در محیط زندگی با آن مواجه هستند، تحقیق کنند.**
- **به همیاری و عضویت در گروه تحقیقی جهت انجام یک تحقیق محلی راغب باشند.**
- **لیستی از سؤالاتی که در محیط زندگی خود با آن مواجه هستند به کلاس گزارش دهند.**

مواد و وسایل مورد نیاز

نمونه پژوهش های دانشآموزی، نمونه پرسشنامه و سؤالات مصاحبه جهت آشنایی دانشآموزان، فیلم و مجموعه تصاویر هوایی و ماهواره‌های برای این درس مناسب است.

آماده کنید

اگر بتوانید تعدادی پژوهش دانشآموزی به کلاس بیاورید و آنها را در اختیار گروه‌های کلاس قرار دهید. از دانشآموزان بخواهید به مدت ۵ دقیقه، پژوهش را بررسی کنند این کار زمینه خوبی برای آنها فراهم می‌آورد.

از هر گروه بخواهید ابتدا به فهرست پژوهش مراجعه کنند و مقدار فصلها و زیرمجموعه هریک از آنها را مورد بررسی قرار دهند.

همچنین از گروهها بخواهید چکیده پژوهش انجام شده را بخوانند و لیستی از موادی که در آن توضیح داده شده است تهیه نمایند

آموزش دهید

با توجه به اینکه دانشآموزان یک پژوهش واقعی را دیده اند میتوان تعیین کرد آماده ورود به درس هستند. برای شروع پیشزمینه هر تحقیق را سؤال معرفی کنید. با طرح سؤالات کلیدی جغرافیا وارد بحث شوید. سؤالات کلیدی جغرافیا را در تابلوی کلاس بنویسید و از دانشآموزان بخواهید که یک مثال از محیط پیرامون خود بزنند. تلاش کنید که تمام پاسخ های سؤالات کلیدی جغرافیا بر طبق یک مثال باشد. سپس از دانشآموزان بخواهید به صفحه ۸ کتاب توجه کنند و با خواندن بریده روزنامه به سؤالات کلیدی جغرافیا پاسخ دهند.

— توجه دانشآموزان را به سؤالی که حس کنجکاوی انسان را برمی انگیزد، جلب کنید و از آنها بپرسید آیاتاکنون شده است سؤالی درباره محیط اطراف خود داشتهاید که تمایل به فهمیدن و پاسخ آن داشته باشید؟ به بحث تحقیق در جغرافیا وارد شوید.

باید هر گام با آرامش و ذکر مثالهای روشن و واضح بیان شود. با کمک دانشآموزان یک یا دو موضوع را تا انتهای گامها، مورد توجه قرار دهید.

نکته مهم اینکه تمام مثالها توسط دانشآموزان زده شود. در گام سوم ضمن ارائه روشهای مطالعه و تحقیق در جغرافیا این روشها را با هم مقایسه و جایگاه هر کدام را مشخص شود. در این مرحله میتوانید با نمایش تصاویر مختلف، یکی از ابزارهای مهم مطالعات جغرافیایی را معرفی کنید. نمونه پرسشنامه و سؤالات مصاحبه میتواند دید خوبی به دانشآموزان بدهد.

تمام گامهای انجام تحقیق را با کمک دانشآموزان به پایان برسانید و خلاصه آنها را بر روی تابلوی کلاس بنویسید. برای این کار می توانید از یک دانشآموز کمک بگیرید.

پرسش و پاسخ حین ارائه مطالب روشن می کند که دانشآموزان در چه موقعیتی نسبت به مطالب ارائه شده هستند.

سپس از دانشآموزان بخواهید که صفحه ۱۲ کتاب را باز کنند و به صورت انفرادی جدول را پر نمایند. برای آنها زمان تعیین کنید و در پایان زمان از آنها بخواهید که به صورت گروهی بر روی پاسخ های خود گفت و گو کنند.

به پایان ببرید

با توجه به تابلوی کلاس که مراحل تحقیق بر روی آن ثبت شده است، مطالب را جمع بندی کنید. بهتر است جمع بندی توسط دانش آموزان انجام شود و با چند مثال مختلف به تعمیق یادگیری کمک کنید.

پیشنهاد می شود در صورت تمایل دانش آموزان، این درس به عنوان یک واحد یادگیری در طول سال تحصیلی مورد توجه قرار گیرد. تشکیل دو یا سه گروه در کلاس و تعیین یکی از موضوع های مورد توجه دانش آموزان به عنوان کار تحقیقی، می تواند روح کار دسته جمعی را در آنها تقویت کند. انجام یک پژوهش در طول سال و پیگیری مداوم آن و تلاش برای رسیدن به پاسخ گروهی، تأثیر زیادی در آینده این دانش آموزان دارد.

البته پیگیری مداوم و علمی دبیر راهنما نقش مهمی در انجام کار در طول سال تحصیلی دارد.

محورهای عمده ارزشیابی

با توجه به انتظارات یادگیری، بیان سؤالات کلیدی با ذکر مثال، مراحل روش تحقیق جغرافیا با ذکر مصادیق و مثال، روشهای مطالعه میدانی و کتابخانه ای و تعیین موضوعاتی که در قالب یک پژوهش جای می گیرد برای ارزشیابی مناسب است.

منابع

- آلدویچ، فرانک ت. و جان ف. لونسبری، در آمدی بر روشها و فنون میدانی در جغرافیا، ترجمه بهلول علیجانی، تهران: سمت،
- . اوانزا، ک. م، مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم تربیتی، ترجمه محمدعلی فرجاد، تهران: الهام، – بالدریج، ک. پ، روش های مطالعه، ترجمه علیاکبر سیف، چ ۵، تهران: رشد، ۱۳۷۰.
- تاجداری، پرویز، روشهای علمی تحقیق همراه با نظریه ارزشیابی، اقا، ۱۳۶۹.
- حافظنیا، محمدرضا، مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، سمت، ۱۳۹۳.
- محمدی، حسین، مقدمه ای بر روشهای تحقیق علمی در جغرافیا، دانشگاه تهران، .

درس ۲

روش مطالعه در جغرافیا

در درس گذشته دانستیم که **در محیط جغرافیایی، اجزاء و عوامل محیطی در ارتباط با یکدیگر، عمل می کند؛** به همین دلیل جغرافی دانان با به کارگیری **دید ترکیبی** به مطالعه محیط می پردازند و به حل مسائل محیطی، اقدام می کنند؛ ابزارها و شیوه هایی که به جغرافیدانان کمک می کند تا بررسی های لازم را انجام داده و راه حل هایی مناسب پیشنهاد دهند.

خلاصه درس یکم

کجا؟
چه چیزی؟
چرا؟
چه موقع؟
چه کسانی؟
چطور؟

سوالات کلیدی در
جغرافیا

گردوغبار در شهر اهواز

گردوغبار در مناطق غربی ایران

سوالات کلیدی جغرافیا با توجه به دو تصویر در مورد ریزگردها

سؤال کجا، با رکن اساسی جغرافیا یعنی مکان وقوع پدیده ها سروکار دارد. این اتفاق در کجا رخ داده است؟ (جنوب و غرب کشور).

سؤال چه چیز، بر ماهیت هر پدیده یا مسئله، دلالت دارد؛ مثال: چه اتفاقی رخ داده است؟ (وجود ریزگردهای بیش از حد مجاز در هوا).

سؤال چرا، به علت وقوع پدیده می پردازد. چرا این پدیده به وجود آمده است؟ (تداوم خشکسالی در سال های اخیر).

سؤال چه موقع، بر روند زمانی موضوعات می پردازد. چه زمانی این پدیده، شدت می یابد؟ (فصل گرم سال).

سؤال چه کسی یا چه کسانی، انسان و روابط متقابل او را با محیط، مورد توجه قرار می دهد. چه کسانی یا کدام فعالیت ها و برنامه های انسانی در این پدیده اثر داشته است؟ (بی توجهی به تثبیت خاک).

سؤال چطور، به بررسی سیر تکوین و تحول پدیده می پردازد. زمینه های به وجود آورنده این پدیده چیست؟ (قطع درختان، از بین رفتن دریاچه ها، باتلاق ها، واحه ها و...)

به خبر داده شده توجه کنید و به سؤالات کلیدی جغرافیا پاسخ دهید.

توفان عصر یکشنبه بیست و هشتم تیرماه ۱۳۹۴

توفان در کن و سولقان تاکنون ۲۰ کشته بر جا گذاشته است. بر اثر این بارندگی و سیل، مقداری از کوه‌های سمت امامزاده داوود ریزش کرده است؛ تعدادی از درختان شکسته شده و به همراه مقداری سنگ، حرکت کرده و در مسیر پل کیگا قرار گرفته که تعدادی از شهروندان که در این مسیر قرار گرفته‌اند، جان خود را از دست داده‌اند. دو کارگر چینی شاغل در پل سنگان آزادراه تهران شمال هم بین کشته شدگان حادثه هستند.

کن و سولقان

توفان عصر یکشنبه ۲۸ تیرماه ۱۳۹۴ در کجا اتفاق افتاد؟

چه چیزی موجب شد تا ۲۰ نفر در کن و سولقان کشته شوند؟

چرا ۲۰ نفر در کن و سولقان کشته شدند؟

چه وقت در کن و سولقان توفان اتفاق افتاده است؟

چه کسانی در وقوع توفان کشته شدند؟

چگونه و یا چطور توفان و سیل در کن و سولقان رخ داد؟

بارندگی و سیل و ریزش کوه های سمت امام زاده داوود

وقوع توفان در کن و سولقان

عصر روز یکشنبه ۲۸ تیرماه ۱۳۹۴

شهروندانی که در مسیر پل کیگا قرار گرفته بودند و دو کارگر چینی در این حادثه کشته شدند.

بر اثر بارندگی و سیل، مقداری از کوه های سمت امامزاده داوود ریزش کرده، تعدادی از درختان شکسته شده و به همراه مقداری سنگ، حرکت کرده و در مسیر پل کیگا قرار گرفته و در این مسیر تعدادی از هم وطنان جان خود را از دست داده اند.

وقوع سيل و توفان در جاده سولقان

پسپوه پر وھش در جغرافیا

چه چیزی سبب شدتا
انسان نسبت به ناشناخته
ها آگاهی و شناخت
پیدا کند؟

مراحل تحقیق
وپژوهش
در جغرافیا

حس کنجکاوی انسان در باره جهان و
زندگی و مسائل گوناگون آن سبب شده
است که انسان تلاش کند نسبت به
ناشناخته ها، آگاهی و شناخت پیدا کند.
امروزه برای پاسخ به حس کنجکاوی و
شناخت جهان، روش های علمی مختلفی
وجود دارد.

- ۱- طرح سؤال و بیان مسئله
- ۲- تدوین فرضیه
- ۳- جمع آوری اطلاعات
- ۴- پردازش اطلاعات
- ۵- نتیجه گیری و ارائه
پیشنهادها

نکات مهم در مورد طرح سوال و بیان مسئله توسط پژوهشگر چیست؟

۱- پژوهشگر برای دست یابی به شناخت و آگاهی از مسئله ای که در ذهنش پدید آمده است، ابتدا باید مسئله خود را به صورت **واضح و روشن** بیان کند.

۲- بهتر است صورت مسئله به **شکل سؤالی**، نوشته، و از عبارات خبری یا جملات کلی و نامعلوم جلوگیری شود.

۳- در این مرحله، پژوهشگر از خود می پرسد انجام این پژوهش چه **اهمیتی** دارد؟

۴- نکته مورد توجه در این مرحله این است که پژوهشگر باید پژوهش دیگران را مورد بررسی قرار دهد؛ به عبارت دیگر، مطالعه **سابقه و پیشینه مسئله** و نتایج پژوهش دیگران، مورد نیاز پژوهشگر است. او با این کار نسبت به موضوع، اطلاعات بیشتری پیدا می کند و مهمتر از همه، پی می برد سؤالی که برایش پیش آمده **قبلا پاسخ داده شده است یا خیر**.

گام اول: طرح سؤال
و بیان مسئله

مثال

عوامل مؤثر در افزایش جمعیت شهر X در دهه اخیر چیست؟

مثالی در مورد
طرح سوال و بیان
مسئله

گام دوم: تدوین فرضیه

چرا فرضیه سازی یکی از
مراحل حساس پژوهش است؟

زیرا فرضیه ها در هر
پژوهش، **نقش راهنما** را
دارد و به فعالیتهایی جهت
می دهد که قرار است
انجام شود.

پژوهشگر با توجه به مسئله
خود، پیشنهادهای و خبرهای
اولیه را در چارچوب مسئله
پژوهش خود ارائه میکند.

فرضیه های پژوهشگر به چه
عوامی بستگی دارد؟

به **میزان دانش**، **تجربیات** و **سوابق**
پژوهشی در دسترس او بستگی دارد.

مثالی در مورد
تدوین فرضیه

مثال

- به نظر می رسد وجود زمینه های مناسب اشتغال، عامل افزایش جمعیت شهر X است.
- به نظر می رسد وجود خدمات آموزشی، درمانی و تفریحی، عامل افزایش جمعیت شهر X است.

مهم ترین منابع اطلاعاتی جغرافی دان

الف) روش کتابخانه ای:

این روش در تمامی پژوهش های علمی، مورد استفاده قرار می گیرد. در برخی از آنها تمام تلاش پژوهشگر در کتابخانه صورت می گیرد و در برخی دیگر، بخشی از پژوهش در آنجا انجام می شود.

مثال

پژوهشگر به سالنامه آماری یک دهه مراجعه می کند و تغییرات جمعیتی شهر X را مورد مطالعه قرار می دهد. او با کمک عکس های هوایی و ماهواره ای، رشد فیزیکی شهر X را طی یک دهه بررسی می کند.

ب) روش میدانی:

پژوهشگر در این روش برای گردآوری اطلاعات ناگزیر است به محیط بیرون برود و با مراجعه به افراد یا محیط و برقراری ارتباط مستقیم با مکان مورد مطالعه به گردآوری اطلاعات پردازد. در واقع، او باید ابزار سنجش و اطلاعاتی خود را به میدان ببرد. پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده، از جمله ابزارهای گردآوری اطلاعات میدانی است.

مثال: پژوهشگر با تعدادی از ساکنان یکی از محله های قدیمی شهر X مصاحبه می کند و ضمن توجه به تغییرات جمعیتی به بررسی علت های پنهان تغییرات هم می پردازد.

سالنامه آماری استان گلستان

۱۳۹۳

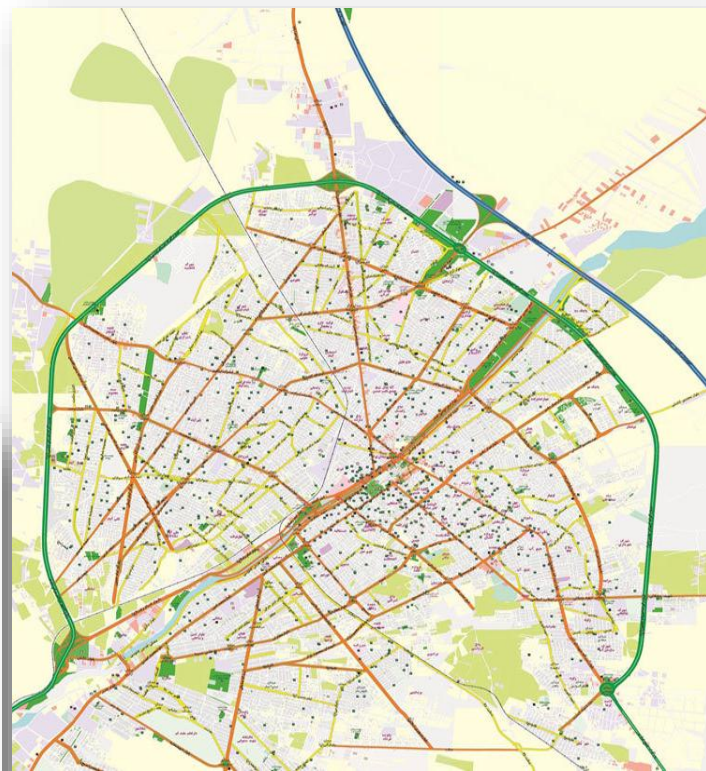

شماره لوح نشرده ماهی مبدی
و فرم الازار لوسی مان موهناد

سالنامه آماری استان
گلستان در سال ۱۳۹۳

تصویر ماهواره ای میدان آزادی تهران

نقشه شهر قم

رایانه و نرم افزارهای
جغرافیایی

عکس هوایی از شهریزد

پردازش
اطلاعات
چيست؟

پس از جمع آوری، استخراج و طبقه
بندی اطلاعات، مرحله پردازش یعنی
حذف اطلاعات غیر ضروری و حفظ
اطلاعات مرتبط با پژوهش و تجزیه و
تحلیل اطلاعات آغاز می شود.

مثال

درصد تغییرات جمعیت و درصد شاغلان در یک دهه در شهر X با استفاده از روش‌های آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

گام پنجم: نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها

نتیجه گیری و ارائه
پیشنهادات چگونه
توسط پژوهشگر
انجام می شود؟

در صورتی که
فرضیه یک
پژوهشگر ردّ شود
چرا نباید
دلسرده شود؟

در مرحله آخر، پژوهشگر با تجزیه و
تحلیل اطلاعات، **پاسخ مسئله پژوهش را**
می یابد. او ضمن ارائه دلایل علمی و
منطقی به تأیید یا رد فرضیه یا فرضیه
های خود می پردازد.

پژوهشگر **نباید دلسرده شود** و پژوهش
خود را بیهوده پندارد، زیرا این پژوهش
به کسانی که با این سؤال مواجه شده اند
پاسخ می دهد و از **طرح دوباره آن**
جلوگیری می کند.

مثال

بین تقاضای نیروی کار در شهر X و جذب جمعیت در آن، رابطه‌ای مستقیم وجود دارد.

مثال

آیا تاکنون موضوع جغرافیایی‌ای در اطراف شما بوده است که حس کنجکاوی شما را جلب کرده باشد؟ در جدول زیر، مسئله مورد نظر خود و موارد داده شده را تکمیل کنید.

نمونه

مراحل

چرا در ایران مشکل کم آبی وجود دارد؟

سؤال پژوهش

۱- توسعه بی رویه کشاورزی و صنعت نقش دارد-۲- عدم مدیریت و یا مدیریت غلط منابع آب توسط دولت نقش مهمی دارد-۳- افزایش جمعیت در نقاط مختلف کشور موثر است-۴- مردم آب را به شدت هدر می دهند-۴- کاهش بارندگی و افزایش خشک سالی و....

فرضیه پژوهش

جمع آوری اطلاعات از طریق روش کتابخانه ای و میدانی

جمع آوری اطلاعات

از میان فرضیه های پیشنهادی، عدم مدیریت آب توسط دولت انتخاب می شود چون نقش بیشتری در وقوع مشکل کم آبی در کشور دارد.

تجزیه و تحلیل

مشکل اصلی علت کم آبی در کشور به دلیل وجود مدیریت ناصحیح منابع آب کشور توسط دولت است.

نتیجه گیری و

مانند احداث سدهای زیاد و خشک کردن رودها و اجرای طرح های انتقال آب در کشور و عدم توجه به برنامه های آمایش سرزمین و دیگر عوامل، کشور را با مشکل کم آبی مواجه کرده است.

ارائه پیشنهادها

- ۱- سوالات کلیدی در جغرافیا را نام ببرید.
- ۲- سوالات چه چیز و چگونه بر چه چه موضوعاتی تاکید می کنند؟
- ۳- مراحل تحقیق و پژوهش را در جغرافیا به ترتیب نام ببرید.
- ۴- پژوهشگر در طرح سوال و بیان مسئله باید به چه نکاتی توجه نماید؟
- ۵- چرا فرضیه سازی در پژوهش اهمیت زیادی دارد؟
- ۶- روش های جمع آوری اطلاعات توسط جغرافی دان را نام ببرید.
- ۷- مهم ترین روش های میدانی را نام ببرید.
- ۸- پردازش اطلاعات چیست؟
- ۹- اهمیت فرضیه یا فرضیه های رد شده چیست؟

همیشه پیروز باشید

محسن یوسفی

۰۹۱۲۷۵۴۳۳۹۱